

Ф. 33. – Оп. 1. – Од. зб. 455. 6. Там само. – Од. зб. 462. 7. Дуда І. Тернопіль. 1540–1944. Історико-краєзнавча хроніка. Частина I. / І. М. Дуда – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 296 с. 8. Історія міст і сіл УРСР. Тернопільська область. – К., 1973. – 640 с. 9. Паскар М. Бережанщина / М. Паскар // Лікарі Тернопільщини. Хронологія імен та фактів. Під ред. проф. О. Голяченка. – Тернопіль: "Лілея", 1996. – С. 34–42. 10. Гаврилюк О. Тернопіль/Tarnopol: історія міста / Олег Гаврилюк, Ігор Крочак, Володимир Окаринський, Олександр Петровський. – Тернопіль: Астон, 2010. – 216 с.; іл. 11. Podręcznik statystyki Galicyi. – T. 7. Cz. 1. – Lwów, 1903. 12. Podręcznik statystyki Galicyi. – T. 10. – Lwów, 1913. 13. Powiat Tarnopolski pod względem geograficzno-statystycznym przez Władysława Satkego // Rocznik Kółka Naukowego Tarnopolskiego za rok 1895. III. – Tarnopol, 1896. – S. 67–228. 14. Rocznik statystyki Galicyi. – Rok V. – Lwów, 1898. 15. Sprawozdanie dyrekcji c.k. wyższego gimnazjum w Tarnopolu za rok szkolny 1888. – Tarnopol, 1888. – 102 s.

Вера Шумская

ЗДРАВООХРАНЕНИЕ В ТЕРНОПОЛЕ В 1772–1916 ГОДАХ

В статье проанализировано состояние здравоохранения населения Тернополя во время его пребывания под властью Австрийской и Австро-Венгерской империй.

Ключевые слова: здравоохранение, медицинское обслуживание, санитарное состояние, инфекционное заболевание, эпидемии

Vira Shumska

HEALTH PROTECTION IN TERNOPIL IN 1772–1916

The article deals with the analysis of health protection in Ternopil during the period of its subjugation to Austrian and Austro-Hungarian empires

Key words: health protection, medical service, sanitary conditions, infectious disease, epidemics.

УДК 94:505.8(477.83/.86)“18/19”:328(436)

Ігор Саламаха

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ІСТОРИЧНИХ ПАМ'ЯТОК У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ АВСТРО-УГОРСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ В ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Стаття присвячена проблемі правового регулювання охорони історичних пам'яток у Східній Галичині згідно з нормами австро-угорського законодавства ХІХ – початку ХХ ст. Описуються та аналізуються відповідні закони, прийняті віденським урядом.

Ключові слова: історичні пам'ятки, Східна Галичина, австро-угорське законодавство, охорона історичних пам'яток, правове регулювання.

З кінця ХVІІІ – початку ХІХ ст. уряд Австрійської імперії серйозно зацікавився станом збереження історичних пам'яток. У зв'язку з цим в різний час ним було видано низку законів та декретів, що мали на меті вберегти від знищення окремі категорії історичних пам'яток.

Актуальність теми даного дослідження полягає у тому, що у сучасному світі проблема збереження історичної спадщини набуває все більшої популярності. Автор ставить за завдання дослідити подібні процеси на західноукраїнських землях у ХІХ – на початку ХХ ст., у період, коли уряди та громадськість більшості європейських держав лише прийшли до усвідомлення необхідності збереження пам'яток минулого для майбутніх поколінь.

Мета цієї статті – дослідити правове регулювання охорони історичних пам'яток у Східній Галичині у ХІХ – на початку ХХ ст.

Проблема правового захисту історичних пам'яток у Східній Галичині досі не знайшла відображення в українській історіографії, хоча джерельна база цієї проблеми доволі об'ємна і навіть частково опублікована [2; 4–6]. Це передовсім закони та декрети австро-угорського уряду, розпорядження міністерства освіти та віросповідань, відозви до населення імперії тощо. Однак матеріал цей здебільшого не опрацьований і наразі вимагає сучасного трактування та аналізу.

Перші законодавчі акти австрійських імператорів, пов'язані з охороною пам'яток, датувались ХVІІІ ст., і стосувались випадково знайдених пам'яток. З метою поповнення придворних музейних

колекцій, австрійські правителі видавали укази, згідно з якими вони мали право на деяку частину знайдених предметів, виготовлених з цінних металів.

Через деякий час це право монарха розширили низкою декретів, виданих у вигляді привілеїв для тогочасних музеїв, що зобов'язували місцеву адміністрацію повідомляти привілейовані музеї про кожну знахідку, і не лише з дорогоцінного металу. А ті могли скористатись правом, наданим у декретах, першопокупця знайденого предмету за найнижчою ціною.

Особи, які знайшли такі предмети, мали повідомляти місцеву владу про відкриття. У випадку недонесення, знайдений предмет конфісковувався. Ці закони знайшли своє відображення у 398–401 параграфах цивільного кодексу від 1811 р., у яких йшлося про необхідні дії у разі віднайдення так званого "скарбу" і офіційно діяли до 1846 р. [1, с. 3–4]

Параграф 398-й згаданого кодексу стверджував, що гроші, прикраси та інші коштовності, власника яких не можна визначити з причини, що вони лежали у сховку довгий час, називаються скарбом. Про віднайдення такого скарбу необхідно негайно повідомити крайову владу [2, с. 1933].

Наступний параграф (399-й) зазначав, що частина віднайденого скарбу належить тому хто знайшов його, частина – власнику землі, частина – державі [2, с. 1933–1934; 3, арк. 28 зв].

У 400-му параграфі зазначалося, що хто під час віднайдення скарбу допустить незаконних дій (не повідомить про знахідку, шукали скарб без відома чи згоди власника землі, або приховає віднайдений) його частка віднайденого скарбу переходить донощику, а в разі його відсутності – державі. Надвірний декрет від 12 жовтня 1821 р. підтверджував це положення, додавши, що ігнорування обов'язкового повідомлення влади має бути покаране згідно з 400-м параграфом цивільного кодексу [2, с. 1934; 3, арк. 28 зв].

Що до 401-го параграфу, то він визначав частку скарбу, що належала робітникам, які знайшли його під час земляних робіт [2, с. 1934].

Австро-угорський уряд швидко переконався у тому, що ці закони приносять більше шкоди, ніж користі. Особи, які знайшли яку-небудь річ, з метою уникнення виплати однієї третьої її вартості державі, намагались якнайшвидше їх позбутись за найменшу платню, переховували або, щонайгірше, переплавляли чи переробляли їх, змінюючи попередній вигляд [1, с. 4–5].

З метою запобігання таким фактам, видано декрет від 15 червня 1846 р., згідно з яким держава відмовлялась від своєї частки у знайдених скарбах, скасовувала положення про обов'язкове надсилання знайдених предметів до привілейованих музеїв та продаж їх за найнижчою ціною. Однак вона зберегла положення про обов'язкове повідомлення місцевої влади щодо знайденої пам'ятки, навіть конфіскації знайдених речей. Це робилось для того щоб музеї якомога швидше дізнавались про віднайдені скарби і мали змогу їх викупити чи придбати [1, с. 4–5; 3, арк. 28 зв].

Особливу увагу австрійський уряд звертав на те, щоб запобігти вивезенню історичних пам'яток за кордон. Це сталось одразу ж після наполеонівських воєн. Згідно з умовами Віденського конгресу 1815 р. до складу Австрійської імперії увійшли землі колишньої Венеціанської республіки. У цій області існувало законодавство, видане урядом республіки, а також у часи французької окупації, категорично забороняло під страхом суворих покарань вивезення історичних пам'яток за кордон. Деякі венеціанські закони австрійський уряд не лише не відмінив, а доповнив зміст, поширив їхню дію на інші провінції імперії [1, с. 5–6].

Так, 28 грудня 1818 р. видано декрет, у якому заборонялось вивозити за кордони імперії "картини старожитності рукописи кодекси інкунабули і взагалі будь-які предмети мистецтва та літератури володіння які приносять державі честь і хвалу". За порушення цього закону передбачалась конфіскація предмету, а в разі вивезення, винуватець карався штрафом у розмірі подвійної вартості вивезеної речі. Цим же декретом дозволявся продаж пам'яток всередині імперії, а також їх перевезення з однієї провінції до іншої [1, с. 6–7; 4, с. 3730–3731].

Однак декретом від 3 квітня 1827 р. згаданий документ змінили у той спосіб, що кожен, хто хотів вивезти пам'ятку за кордон, повинен повідомити про це намісництво, а те, у свою чергу, на правах першопокупця, могло викупити найбільш цінні предмети або надати таке право одному з музеїв [1, с. 7].

Нерухомі пам'ятки в Австрійській імперії були до 1851 р. позбавлені юридичної опіки. Адже усі згадані документи стосувались лише рухомих пам'яток. Однак під тиском широкої громадської думки, авторитетних мистецьких та наукових діячів, які домагались від держави узаконення опіки, цісар 31 грудня 1850 р. видав декрет про утворення центральної комісії для вивчення і збереження історичних будівель, що повинна опікуватись стародавніми будівлями та іншими нерухомими пам'ятками [1, с. 10–11]. Спершу вона підпорядковувалась міністру торгівлі, промисловості та громадських будівель, а в 1860 р. перейшла під контроль Міністерства освіти та віросповідань [1, с. 11–12].

Декрет містив статут новоутвореної організації. Згідно з положеннями нового декрету, президент центральної комісії призначався цісарем з поданнями міністра торгівлі, пізніше міністра

освіти та віросповідань, а для охорони пам'яток в окремих провінціях імперії запроваджувався інститут консерваторів та кореспондентів, їй підпорядковані. Передбачалось для кожного коронного краю призначення по одному консерватору.

У 1873 р. центральну комісію реорганізували, а її повноваження розширили. Зокрема, сфера її діяльності поширилась не лише на нерухомі старожитності, а на усі пам'ятки, що знаходились у державній та громадській власності. Однак пам'ятки, що перебували у приватній власності і надалі залишились поза її контролем [1, s. 13]. Усі старожитності, якими вона мала опікуватись, поділялися на три групи. До першої відносили речі доісторичних часів та предмети стародавнього класичного мистецтва, до другої – пам'ятки архітектури, різьби та малярства, від середньовіччя аж до кінця XVIII ст., до третьої – письмові та архівні пам'ятки.

Згідно з положеннями нового статуту, центральна комісія складалася з трьох секцій: археологічної, пам'яток архітектури і мистецтва та секції архівних пам'яток. Кожна з них мала опікуватись однією з трьох наведених груп пам'яток [5].

Як і раніше, центральна комісія підпорядковувалась міністру освіти та віросповідань. Це передбачалося другим параграфом її статуту. Центральна комісія складалась з президента та 12–15 осіб, які одночасно мали входити до однієї з трьох секцій (§ 4). Членами організації мали право бути лише загальнонавчені та авторитетні спеціалісти з галузі археології, історії мистецтва. На цю посаду (на п'ятирічний термін) їх призначав міністр освіти та віросповідань за поданням президента центральної комісії [5].

Президента ж організації призначав сам цісар, за поданням міністра освіти та віросповідань. Його обов'язок полягав у головуванні на усіх засіданнях. У разі відсутності президента, на його прохання, засідання мав вести один з членів комісії, надсилати ухвали центральної комісії з власними коментарями міністру освіти і отримувати від нього розпорядження (§ 7) [5].

Кожна секція організації мала автономний статус, і її члени збирались окремо. Коли справа стосувалась загальних питань президентом скликалось спільне засідання усіх членів центральної комісії.

Дев'ятий параграф статуту присвячувався охороні пам'яток історії та мистецтва в окремих провінціях імперії та діяльності консерваторів. Зокрема, у ньому зазначалось, що консерватори "є головними помічниками Центральної комісії" і повинні дбати про її інтереси в дорученому їм окрузі. Залежно від напрямку їх діяльності, вони офіційно мали належати до однієї з трьох секцій. Статутом передбачалось, що окремі секції центральної комісії у Відні мали право контактувати з консерваторами окремих країв лише через центральний орган комісії [5].

Консерватори призначались міністром освіти та віросповідань терміном на п'ять років з кандидатур, запропонованих центральною комісією. Здебільшого на цю посаду у кожній провінції імперії призначались місцеві жителі, добре обізнані з культурою та традиціями свого краю. Цікавим є і той факт, що у згаданому декреті цісаря навіть містився заклик якомога активніше залучати до пам'яткоохоронної діяльності представників усіх країв, що входили до складу Австро-Угорщини [5].

Дванадцятий параграф статуту регулював порядок призначення та діяльність кореспондентів центральної комісії. Згідно з його положеннями, завданням чиновників було інформування комісії про стан справ та проведення наукових досліджень у провінції, допомагаючи таким чином консерваторам. Кореспонденти призначались власне центральною комісією на необмежений термін [5].

У статуті зазначалося, що центральна та місцева влада повинна сприяти центральній комісії у її роботі. Причому не лише на її вимогу, а й без будь-яких звернень з її боку. Мається на увазі обов'язковість втручання органів влади, коли йшлося про загрозу існування конкретної історичної пам'ятки. Останнє положення мало декларативний характер і рекомендаційну форму. Насправді воно далеко не завжди виконувалось. У той же час звернення пам'яткоохоронних органів до місцевої або центральної влади за допомогою були доволі частими, оскільки центральна комісія не мала достатніх повноважень, їх могли видати лише органи влади.

Варто відзначити, що майже одразу, після утворення центральної комісії та запровадження інституту консерваторів, до усіх органів місцевої влади надсилалися спеціальні урядові інструкції, у яких повідомлялось про утворення нової організації та наказувалось сприяти її роботі. Заради справедливості варто відзначити, що на перших порах органи влади, часто не виконували цю інструкцію, і консерватори неодноразово скаржились до центральної комісії на випадки ігнорування повітовою владою їхніх звернень щодо руйнації пам'яток. Незабаром співпраця між консерваторами та органами влади налагодилась і загалом давала непогані результати.

Цісарський декрет про реорганізацію центральної комісії зі статутом цієї організації був чинним до 1911 р. Окрім нього впродовж наступних кількох років уряд видав ще декілька додаткових правових приписів, що доповнювали згаданий декрет. Так, 26 листопада 1874 р. видано

розпорядження міністра освіти та віросповідань зі статутом діючої консерваторської комісії (Geschäftsordnung) [1, s. 15].

Через декілька днів, 4 грудня 1874 р. вийшло нове розпорядження цього ж міністра, у якому містилась інструкція для трьох секцій, що входили до структури комісії. Так, зокрема, у § 5 інструкції зазначалось, що секція, переконавшись в історичній цінності якої-небудь будівлі, повинна робити все можливе аби запобігти її нищенню або небажаному продажу. Секція мала отримати плани цієї архітектурної пам'ятки з метою її детального вивчення [4, s. 3734].

14 вересня 1875 р. з'явилось ще одне міністерське розпорядження з детальною інструкцією для консерваторів. У ній перераховувалися обов'язки консерватора та його повноваження. Так, зокрема у ньому повторювалось положення про право консерватора звернутись за допомогою до місцевої влади. У разі ігнорування його звернень, консерватора зобов'язували звернутись до центральної комісії. У випадках, коли справа не терпіла зволікань, консерватор мав право звернутись безпосередньо до намісника краю. Після чого обов'язково мав підготувати у цій справі детальний звіт для центральної комісії.

Тринадцятий параграф інструкції зазначав, що коли у консерваторському окрузі знаходилася певна стародавня будівля, що є у громадській власності, консерватор повинен слідкувати, щоб вона не була розібрана місцевими жителями на будівельний матеріал. Також консерватор мав запобігати різним небажаним перебудовам. У разі виникнення подібної небезпеки для будівлі, консерватор мав негайно повідомити про це центральну комісію, а у разі особливої небезпеки для пам'ятки – звернутись за допомогою до органів місцевої влади або безпосередньо до намісництва [4, s. 3735].

Коли консерватора ставили до відома про те, що планувалася реставрація певної пам'ятки, він повинен був добитись, щоб плани реставрації надіслали центральній комісії на затвердження (§ 23 згаданої інструкції). При чому не було різниці, чи ця пам'ятка перебуває у громадській, чи приватній власності [4, s. 3735–3736].

Аналізуючи положення інструкції центральної комісії для крайових консерваторів, можна висловити припущення, що вона ставила діяльність крайових чиновників під повний контроль Відня. Насправді галицькі консерватори далеко не завжди дотримувались приписів згаданої інструкції і своїми діями часто демонстрували більшу незалежність. Контакти їх з представниками місцевої влади та намісництвом були дуже частими, а до центральної комісії консерватори звертались лише у найбільш важливих справах.

Вони вважали, що звертатись до центральної комісії за дозволом чи порадою щодо кожної історичної пам'ятки є недоцільно. Про це вони не раз писали чиновникам комісії у Відень. Центральна комісія з розумінням ставилась до їхніх зауважень, і, зазвичай, дозволяла певну "самодіяльність" галицьких консерваторів.

Варто відзначити, що згадані декрети та розпорядження діяли до початку 10-х рр. XX ст. Саме тоді, 31 липня 1911 р. цісар своїм декретом затвердив новий статут центральної комісії. Через два дні, 2 серпня 1911 р. вийшло відповідне розпорядження міністра освіти та віросповідань, у якому містився статут реформованої організації [6]. Згадані документи докорінно змінювали пам'яткоохоронну систему імперії, що існувала від 1873 р.

Згідно з положеннями нового статуту, центральна комісія і надалі підпорядковувалась міністерству освіти та віросповідань, якому щороку подавала розширений звіт про свою діяльність.

Очоловав реформовану центральну комісію протектор, призначений цісарем, який представляв її інтереси перед імператором. Безпосереднє керівництво центральної комісії у складі президента та двох віце-президентів перебувало у Відні. Їх також призначав цісар за поданням протектора з кандидатур, запропонованих міністром освіти та віросповідань [6].

Сама ж організація складалась з ради пам'яток та Державної ради пам'яток. Перша складалась з п'ятдесяти найбільш авторитетних у галузі охорони пам'яток осіб, колишніх консерваторів, відомих архітекторів і збиралась принаймні щорічно, виконуючи роль дорадчого органу у складі центральної комісії. Члени ради пам'яток призначались на 5 років протектором. Кожен край був представлений декількома членами. Пропорційно це представництво залежало від чисельності населення та значимості певного краю [6].

Членство у раді пам'яток було почесним, тобто його члени не отримували за свою роботу платні. Президент центральної комісії головував на зборах. У разі необхідності він мав право з членів ради утворювати експертні комісії для детального вивчення певної проблеми. Кожен член ради згідно зі статутом мав право вносити свої пропозиції чи міркування щодо певної пам'ятки [6].

Державна рада пам'яток складалась з державних чиновників, спеціалістів у галузі історії мистецтва, архітектури та права, а також з генеральних консерваторів, які мали представляти усі краї, що входили до складу імперії. Згідно з положеннями нового статуту центральної комісії, саме цей орган контролював усі пам'яткоохоронні процеси, що відбувались у державі. Його чиновники

призначались міністром освіти та віросповідань за поданням президента центральної комісії, який попередньо узгоджував ці кандидатури з протектором. Для більш ефективної роботи Державної ради пам'яток передбачалось створення значного штату персоналу, який мав виконувати допоміжну роботу: фотографування, створення картотеки тощо. Чисельність чиновників та допоміжного персоналу визначалася міністром освіти та віросповідань після попередніх консультацій з президентом центральної комісії [6].

Обов'язок генерального консерватора полягав у нагляді за діяльністю крайових консерваторів та участю в обговоренні найбільш важливих питань, пов'язаних з пам'ятками того краю, інтереси якого він представляв [6].

У кожному краї або окрузі для нагляду за історичними пам'ятками центральна комісія призначала по два державні консерватори, спеціалісти з історії мистецтва та архітектора, які замінювали усі дотеперішні пам'яткоохоронні органи у провінції. При них перебував значний допоміжний персонал чиновників для фінансової та канцелярської роботи. Посада державного консерватора оплачувалась з державного бюджету. Однак повноваження нових чиновників обмежувалось у порівнянні з можливостями дотеперішніх консерваторських управ. Зокрема, їх позбавляли права видавати дозволи на розбирання пам'яток. Це стало привілеєм центральної комісії, вона розглядала кожен такий випадок окремо. Крім цього, у всіх найбільш важливих питаннях, пов'язаних з охороною пам'яток, консерватори не могли діяти без попереднього погодження з Віднем [6].

Згідно з положенням нового статуту, почесних консерваторів мали замінити так звані "опікуни пам'яток", яких призначав особисто сам протектор. Вони мали допомагати державним консерваторам у роботі, повідомляючи їх про відкриття або загрозу руйнації окремих пам'яток, а також про все, що пов'язувалось з охороною старовини [7, с. 3]. Новий статут зберігав також посаду кореспондента центральної комісії.

На відміну від декрету 1873 р., новий закон централізував систему охорони пам'яток, зосереджуючи повний контроль за всіма пам'яткоохоронними процесами у Відні. Він викликав неоднозначну реакцію прихильників розширення автономії коронних країв. Наведений закон не одразу вступав у дію, а окремі його положення взагалі не втілювались у життя. Однією з причин був початок Першої світової війни. Таким чином, процес правового захисту історичних пам'яток в Австро-Угорщині пройшов тривалий шлях розвитку і перервався у зв'язку з початком Першої світової війни.

Список використаних джерел

1. Demetrykiewicz W. Opieka prawna w Austrii dla zabytków sztuki i pomników historycznych / Demetrykiewicz W. – Kraków, 1885. – 28 s.
2. Kasperek J. R. Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych w królestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem / Kasperek J. R. – Т. 3. – Lwów, 1885. – 756 s.
3. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф. 616. – Оп. 1. – Спр. 8. – 112 арк.
4. Kasperek J. R. Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych w królestwie Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem / Kasperek J. R. – Т. 5. – Lwów, 1885. – 643 s.
5. Rozporządzenie ministerstwa wyznań i oświecenia z dnia 21 lipca 1873, dotyczące się nowego statutu dla komisji centralnej do badania i zachowania zabytków sztuki i pomników historycznych. № 131. // Dzennik ustaw państwa królestw i krajów w radzie państwa reprezentowanych. – Zsz. XLVIII. – Wiedeń, 1873. – S. 561–563.
6. Reskrypt Ministerstwa wyznań i oświaty z dnia 2 sierpnia 1911, dotyczący Najwyższego statutu c. k. Komisji centralnej dla pieczy nad zabytkami. № 153 // Dzennik ustaw państwa królestw i krajów w radzie państwa reprezentowanych. – Zsz. LXIV. – Wiedeń, 1911. – S. 490–492.
7. Reorganizacja opieki nad zabytkami // Slovo Polskie. – 31 sierpnia 1911. – № 406.

Игорь Саламаха

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОХРАНЫ ИСТОРИЧЕСКИХ ПАМЯТНИКОВ В ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЧИНЕ АВСТРО-ВЕНГЕРСКИМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВОМ В XIX – НАЧАЛЕ XX ВВ.

Статья посвящена проблеме правового регулирования охраны исторических памятников в Восточной Галичине согласно нормам австро-венгерского законодательства XIX – начала XX в. Описываются и анализируются соответствующие законы, принятые Венским правительством.

Ключевые слова: исторические памятники, Восточная Галичина, австро-венгерское законодательство, охрана исторических памятников, правовое регулирование.

Ihor Salamakha

LEGAL REGULATION OF THE HISTORICAL MONUMENTS PROTECTION IN THE EASTERN GALICIA BY THE AUSTRIAN LEGISLATION IN THE 19TH – BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

The article is dedicated to the issue of the legal regulation of the historical monuments protection in the Eastern Galicia under the norms of the Austrian legislation in the 19th – beginning of the 20th century. The corresponding laws adopted by the Austrian government are described and analyzed.

Key words: historical monuments, Eastern Galicia, Austrian-Hungarian law, protection of historical monuments, the rule of law.

УДК 94 (477)

Юрій Древніцький

ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА СТАРОСОЛЬСЬКОГО В УСДП НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлено партійно-політичну діяльність В. Старосольського в Українській соціал-демократичній партії Галичини і Буковини, показано його роль у посиленні національних та автономістських тенденцій у внутріпартійній еволюції.

Ключові слова: Володимир Старосольський, партійно-політична діяльність, Українська соціал-демократична партія, "молоді", ексекутивний комітет.

На межі ХІХ–ХХ ст. відбулася політизація українського національного руху, формування модерних політичних партій. На зміну "ері священиків" прийшла "ера адвокатів", що означало вихід на провідні позиції української світської інтелігенції. У жовтні 1890 р. виникла перша галицька партія – Русько-українська радикальна партія (РУРП), а вже згодом у її середовищі відбулася поляризація сил. Нечисленна група марксистів, що виділилася з радикальної партії, заснувала у вересні 1899 р. Українську соціал-демократичну партію (УСДП). Водночас більш національно орієнтована частина радикалів зблизилася з народовцями, що дало підґрунтя для створення в грудні 1899 р. найчисленнішої політичної партії в Галичині – Української національно-демократичної партії (УНДП).

"Праве" крило народовського табору, що схилилося до продовження компромісу з поляками, відомого в історії як "нова ера" (1890–1894 рр.), заснувало в 1896 р. Католицький русько-народний союз (КРНС) – українську партію клерикального спрямування.

В українському русі Галичини початку ХХ ст. виникла фактично двопартійна система, у якій провідна роль центристської УНДП стимулювалася й врівноважувалася опозицією лівої Української радикальної партії (УРП, таку назву в 1899 р. отримала колишня РУРП). Щодо інших двох партій – УСДП і КРНС, то вони відігравали більш другорядну роль у партійно-політичному житті, поступалися за впливами націонал-демократам і радикалам. Усі новостворені партії стояли на спільній платформі політичної самостійності України, що давало підстави для формування широкої політичної коаліції у період Української революції [1, с. 78].

Галицьке москвофільство (русофільство) дедалі більше втрачало свої позиції в Галичині національно-державницькому табору, перетворилося у відверто реакційну силу в українському національному русі, що пішла на союз із польською крайовою владою.

Метою статті є аналіз діяльності В. Старосольського у внутріпартійній еволюції Української соціал-демократичної партії на початку ХХ ст.

Основними джерелами для написання статті стали документи Центрального державного історичного архіву України у Львові та матеріали періодичних видань, у яких представлено матеріали про діяльність УСДП, організацію та хід передвиборчих кампаній.

Значний обсяг інформації, що стосується діяльності В. Старосольського в УСДП зазначеного періоду знаходиться у працях сучасних дослідників соціал-демократичного руху О. Жерноклеєва та І. Райківського. Вказаними авторами у співавторстві в 2004 р. видано працю про найвидатніших діячів УСДП під назвою "Лідери західноукраїнської соціал-демократії. Політичні біографії" [6], у якій серед десяти найбільш відомих діячів УСДП, подано нарис з життя і діяльності В. Старосольського. Політичний портрет В. Старосольського відображається в окремій статті названих авторів [8].